

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ РОБІТ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Алімов К.О., аспірант

Запорізький національний університет

У науковій статті досліджується зарубіжний досвід застосування громадських робіт як вид адміністративного стягнення. Аналізуються правові засади та механізм застосування громадських робіт як покарання в зарубіжних країнах. Визначаються спільні риси та особливості правової регламентації і виконання громадських робіт у країнах Західної Європи, США та в країнах пострадянського простору. Досліджується можливість запозичення позитивного досвіду зарубіжних країн для впровадження в українську правову систему з метою удосконалення адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт.

Ключові слова: адміністративне стягнення, громадські роботи, зарубіжний досвід, обов'язкові роботи, роботи в суспільних інтересах, примусові роботи, інститут пробації, запозичення досвіду.

Алимов К.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ РАБОТ КАК ВИД АДМИНИСТРАТИВНОГО ВЗЫСКАНИЯ / Запорожский национальный университет, Украина

В научной статье исследуется зарубежный опыт применения общественных работ как вид административного взыскания. Анализируются правовые основы и механизм применения общественных работ как наказания в зарубежных странах. Определяются общие черты и особенности правовой регламентации и исполнения общественных работ в странах Западной Европы, США и в странах постсоветского пространства. Исследуется возможность заимствования позитивного опыта зарубежных стран для внедрения в украинскую правовую систему с целью усовершенствования административного взыскания в виде общественных работ.

Ключевые слова: административное взыскание, общественные работы, зарубежный опыт, обязательные работы, работы в общественных интересах, принудительные работы, институт пробации, заимствование опыта.

Alimov K.A. FOREIGN EXPERIENCE OF PUBLIC WORKS AS A KIND OF ADMINISTRATIVE PENALTIES / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In the scientific publication the foreign experience of execution of public works as administrative punishment is investigated. The legal bases and mechanism of execution of public works as punishments in foreign countries are analyzed. The general (common) features and differences in a legal regulation and execution of public works in the countries of Western Europe, USA and other countries are defined. The opportunity of introduction of positive experience of foreign countries for introduction in the Ukrainian legal system is investigated with the purpose of improvement of administrative punishment as public works.

Key words: administrative punishment, public works, foreign experience, obligatory works, work in public interests, compulsory works, probation, introduction of experience.

Українська держава в процесі побудови правової держави прагне удосконалити систему взаємної відповідальності особи і держави. Нещодавно система заходів адміністративної відповідальності була доповнена громадськими роботами. Так, Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху” від 24 вересня 2008 р., КпАП України було доповнено главою 30-А „Проведення про виконання постанови про застосування громадських робіт”. Відповідно в ряді статей Кодексу запропонований альтернативний вид адміністративного стягнення – громадські роботи. До цього часу громадські роботи були впроваджені в національне законодавство та юридичну практику Кримінальним кодексом України у 2001 році як різновид кримінального покарання. І в сфері адміністративного, і в сфері кримінального права контроль за виконанням громадських робіт покладено на Державний департамент з питань виконання покарань, а саме Кримінально-виконавчу інспекцію. Таким чином, для України практика призначення і виконання громадських робіт є новим напрямком діяльності правозастосовчих органів, у той час як у

зарубіжних країнах протягом тривалого часу застосовується такий вид стягнення (покарання). Накопичений багаторічний досвід зарубіжних країн у зазначеній сфері суспільних відносин потребує ретельного вивчення і дослідження можливості запозичення з метою впровадження в українську теорію і практику адміністративного права. Усе це обумовлює актуальність наукового дослідження обраної теми.

Метою наукової статті є дослідження досвіду правової регламентації, призначення та виконання громадських робіт як адміністративного стягнення в зарубіжних країнах. Для досягнення поставленої мети нам необхідно виконати наступні завдання: дослідити ступінь наукової розробки даної теми; вивчити досвід правової регламентації, призначення та виконання адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт у зарубіжних країнах; виокремити позитивний досвід у зазначеній сфері з метою його подальшого впровадження в національне законодавство та юридичну практику; сформулювати висновки щодо можливості та доцільності використання позитивного досвіду зарубіжних країн та визначити перспективи подальшого наукового дослідження зазначеної тематики.

Предметом наукової статті є зарубіжний досвід застосування громадських робіт як адміністративного стягнення.

Для написання наукової статті використовувалась система загальнофілософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження. Більшою мірою використовувались методи порівняльного правознавства, прийоми логічного методу та метод юридичного моделювання.

Дослідженню громадських робіт та інших альтернативних ізоляції від суспільства санкцій приділяли увагу такі відомі науковці та дослідники в галузі права, як: Л.І. Анікова, Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Бажанов, І.Г. Богатирьов, Т.О. Коломоєць, В.Г. Павленко, О.Ю. Салманова, І.О. Сквірський, В.В. Сташис, А.Х. Степанюк, С.А. Стефанов, О.В. Ткачова, В.М. Трубников, С.В. Черкасов та ін. Проте зарубіжний досвід правової регламентації, призначення та виконання громадських робіт як самостійного виду адміністративного стягнення не отримав достатньої уваги.

Більшою мірою порівняльний аналіз національного законодавства та законодавства зарубіжних країн проводився щодо громадських робіт як виду кримінального покарання. Так, детальне дослідження кримінального покарання у вигляді обов'язкових робіт у сучасному зарубіжному кримінальному законодавстві провів В.Н. Орлов [1].

З метою удосконалення інституту громадських робіт як адміністративного стягнення ми розглянемо позитивний досвід правової регламентації, призначення та виконання громадських робіт як різновиду кримінального покарання в зарубіжних країнах, тому що в багатьох зарубіжних країнах взагалі є відсутнім поділ заходів юридичної відповідальності на адміністративні стягнення та кримінальні покарання. Як правило, адміністративні правопорушення мають назву кримінальних проступків, тобто дрібних, не тяжких злочинів, і, відповідно, тягнуть за собою визначену кримінальним (а не адміністративним) правом юридичну відповідальність.

Так, наприклад, детальний аналіз адміністративно-деліктного законодавства країн Балтії свідчить про ототожнення законодавцем злочинів і адміністративних проступків, а, відповідно, і форм негативного реагування з боку держави на їх вчинення [2, 99].

Як відзначають Т.О. Коломоєць та І.О. Сквірський, з цим погодитись не можна, і досвід законотворчої діяльності в цьому аспекті навряд чи підлягає запозиченню [3, 132].

Можна навести як приклад досвід Естонії, у законодавстві якої система заходів адміністративної відповідальності юридично перероблена і переведена в систему так званих пенітенціарних покарань, куди увійшли, крім традиційно адміністративних,

також заходи кримінально-правового характеру. Тим самим естонський законодавець, як зазначає Д. Лук'янець, систематизував каральні санкції в межах одного юридичного документа та уніфікував їх систему відповідно до правових традицій низки держав – членів Ради Європи, фактично відмовившись від адміністративних санкцій як самостійних заходів юридичної відповідальності [4, 314].

На думку Т.О. Коломоець та І.О. Сквірського, досвід Естонської Республіки взагалі слід вважати надто радикальним, бо тим самим нівелюється розмаїття та різновиди протиправних діянь, втрачається межа між адміністративною та кримінальною відповідальністю та зовнішніми формами прояву реакції держави на вчинення відповідних протиправних діянь [5, 133].

Отже, враховуючи вищесказане, проаналізуємо позитивний досвід правової регламентації та застосування покарання (адміністративного стягнення) у вигляді громадських робіт у зарубіжних країнах.

Як відзначає О.Ю. Салманова, громадські роботи сьогодні набули поширення у всьому світі. Практика їх застосування в Російській Федерації, Великій Британії, Швеції, Франції, Іспанії, США та багатьох інших країнах засвідчила велике профілактичне значення вищезазначеного заходу, його високу ефективність [6].

Обов'язкові роботи як вид покарання на даний час передбачені в сучасному кримінальному законодавстві ряду зарубіжних країн. Так, на даний час обов'язкові роботи як кримінальне покарання передбачені в кримінальному законодавстві Англії, Норвегії, США, Кримінальному кодексі Азербайджану 1999 р., Голландії 1886 р., Данії 1930 р., Республіки Беларусь 1999 р., Грузії 1999 р., Іспанії 1995 р., Казахстану 1997 р., Киргизької Республіки 1997 р., Латвії 1998 р., Литви 2000 р., Молдови 2002 р., Франції 1992 р.

В.Н. Орлов зазначає, що на даний час досліджуваний вид покарання в зарубіжному законодавстві називається по-різному.

У законодавстві ряду країн (Казахстан, Киргизія) даний вид покарання іменується як „залучення до громадських робіт”.

Англійський законодавець у діючому на даний час Законі про повноваження кримінальних судів 1973 р. називає даний вид покарання як „надання безкоштовних послуг суспільству”. У КК Грузії досліджуваний вид покарання одержав назву „суспільно корисної праці”. У КК Молдови законодавець вирішив, що необхідно розглянутий вид покарання назвати „неоплачуваною працею на користь суспільства”. Литовський законодавець називає покарання у вигляді обов'язкових робіт „публічними роботами”. КК Латвії визначає досліджуваний вид покарання як „примусові роботи”. У КК Франції даний вид покарання іменується як „роботи в суспільних інтересах”. КК Іспанії розглянутий вид покарання визначає як „роботу на користь суспільства”. Нарешті, у ряді зарубіжних країн (Азербайджан, Данія, Голландія, Беларусь, Норвегія) обов'язкові роботи називаються „громадськими роботами”.

Аналіз різних найменувань покарання у вигляді обов'язкових робіт, що використовуються в зарубіжних країнах, дозволяє розподілити їх на певні групи.

Першу і саму численну групу складають правові акти тих зарубіжних країн, в яких у назві обов'язкових робіт, насамперед, указується їх суспільний або публічний характер (Азербайджан, Беларусь, Грузія, Данія, Голландія, Казахстан, Киргизія, Литва, Норвегія).

Другу групу утворюють ті зарубіжні правові акти, в яких у найменуванні обов'язкових робіт указують, що вони проводяться на користь або в інтересах суспільства (КК Іспанії і Франції).

Третя група охоплює ті зарубіжні правові акти, в яких у назві обов'язкових робіт відзначається їх примусовий характер (КК Латвійської Республіки).

І, нарешті, четверту групу утворюють ті джерела, в яких, називаючи обов'язкові роботи, у першу чергу вказують на їх безкоштовність (Англія, Молдова).

Таким чином, проведений аналіз найменувань покарання у вигляді обов'язкових робіт, що використовуються в зарубіжних правових актах, дозволяє виділити ту істотну, а точніше пріоритетну ознаку, на яку в першу чергу (тобто саме в назві розглянутого покарання) прагне вказати законодавець. До таких слід віднести наступні ознаки:

- суспільний або публічний характер обов'язкових робіт;
- корисність обов'язкових робіт для суспільства;
- примусовий характер обов'язкових робіт;
- безкоштовність обов'язкових робіт.

Разом із тим не можна не відзначити, що вживання тієї або іншої ознаки обов'язкових робіт, насамперед, у їх назві ніяким чином не виключає існування інших ознак даного виду покарання.

У результаті аналізу дефінітивних кримінально-правових норм законодавства зарубіжних країн, В.Н. Орлов відзначив ті характерні ознаки, що відбиті у власне законодавчих визначеннях обов'язкових робіт:

- виконання засудженим обов'язкових робіт здійснюється: у вільний від основної роботи або навчання час (Азербайджан, Беларусь, Казахстан, Киргизія, Латвія); у вільний час (Грузія);
- залучення до обов'язкових робіт здійснюється примусово (Латвія);
- обов'язкові роботи виконуються засудженим безкоштовно (Азербайджан, Беларусь, Казахстан; Киргизія) або безоплатно (Грузія, Латвія);
- обов'язкові роботи виконуються в районі місця проживання засудженого (Латвія);
- обов'язкові роботи є суспільно корисними роботами (Азербайджан, Латвія);
- обов'язкові роботи виконуються на користь суспільства (Беларусь, Киргизія);
- вид обов'язкових робіт визначається відповідними органами, зокрема, відповідними органами виконавчої влади (Азербайджан); органом місцевого самоврядування (Грузія); визначається місцевими виконавчими органами або органами місцевого самоврядування (Казахстан); органами, що видають: застосуванням громадських робіт (Беларусь), виконанням вироку (Киргизія) [7].

І.Г. Богатирьов провів аналіз виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, в таких країнах Європейського співтовариства як Великобританія, Польща, Румунія, Чехія та ін.

На основі аналізу практики виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, службами пробації Європейського співтовариства, І.Г. Богатирьов обґрунтовує доцільність використання досвіду в межах виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також здійснення контролю за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарань з випробуванням, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років.

І.Г. Богатирьов встановив, що кримінально-виконавча інспекція в своїй діяльності при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, використовує певні елементи пробації (випробування, іспитовий строк, залучення громадськості та ін.).

Сутністю більшості пенітенціарних систем країн Європи є функціонування інституту пробації. Позитивні результати, досягнуті завдяки діяльності служб пробації, пояснюються тим, що вони орієнтовані не лише на виконання поліцейських функцій, а, у першу чергу, перед ними стоять завдання надання соціальної допомоги особам, які перебувають під наглядом.

І.Г. Богатирьов підкреслює, що за останні роки в науковій літературі дискутується питання про необхідність створення подібної служби і в Україні. На основі проведеного аналізу законодавчого, організаційного, фінансового та кадрового забезпечення, І.Г. Богатирьов дійшов висновку, що вирішення питання про створення служби пробації потребує певних адміністративних ресурсів (наукове, законодавче, матеріально-технічне, кадрове та ін. врегулювання) [8, 15-16].

Враховуючи позитивний зарубіжний досвід, в Україні активно обговорюється питання створення служби пробації. Так, 17 грудня 2010 року в Державній пенітенціарній службі України проведено круглий стіл із проблемних питань реорганізації кримінально-виконавчої інспекції на службу пробації. Активно функціонує та розвивається присвячений інституту пробації веб-сайт – <http://probation.at.ua/>. На вказаному ресурсі активно обговорюються проблемні питання інституту пробації та аналізується відповідний зарубіжний досвід.

Інститут пробації прямо пов'язаний з інститутом громадських робіт, адже, як правило, однією з умов пробації в зарубіжних країнах є виконання громадських робіт. В.Н. Орлов зазначає, що відповідно до зарубіжного кримінального законодавства окремих країн обов'язкові роботи можуть бути призначені одночасно з деякими заходами кримінально-правового характеру, наприклад, з умовним засудженням або пробацією.

Так, зокрема, у юридичній літературі відзначається, що громадські роботи в США, у ході яких засуджений повинен безкоштовно відробити визначену кількість годин, займаючись якою-небудь суспільно корисною діяльністю, часто призначаються в сполученні з умовним засудженням. Деякі автори розглядають кримінальне покарання у вигляді виконання суспільно корисних робіт у США як альтернативне покарання. Так, у багатьох штатах як альтернатива короткостроковому позбавленню волі може бути призначене виконання суспільно корисних робіт: як санітара в лікарні або збирача сміття в міських парках.

Відповідно до Закону про кримінальну юстицію 1991 р. в Англії застосовуються комбіновані накази про пробацію і надання послуг суспільству, у випадку, коли суд визнає особу у віці 16 років і більше винною у здійсненні злочину, за який передбачене тюремне ув'язнення (покарання за яке не встановлено точно в законі), він може видати комбінований наказ, відповідно до якого злочинець одночасно може:

- а) бути під наглядом чиновника пробації протягом періоду, встановленого наказом, терміном від 12 місяців до 3 років;
- б) виконувати неоплачувану роботу протягом визначеного терміну від 40 до 100 годин.

Комбінований наказ видається в тому випадку, коли суд вважає його бажаним в інтересах забезпечення реабілітації злочинця або захисту суспільства від заподіяної ним шкоди або попередження іншого злочину [9].

Таким чином, інститут пробації із кримінально-виконавчого права США, може, на нашу думку, бути запозичений Україною. Пробація в США містить і комплексно поєднує елементи таких видів основного покарання в Україні, як громадські роботи та обмеження волі. Але, якщо умови виконання громадських робіт та обмеження волі в Україні чітко визначені кримінальним та адміністративним законодавством, то в США

суддя вільно може визначати умови пробації в залежності від особи правопорушника та характеру скоєного ним правопорушення. Запровадження інституту пробації в Україні буде сприяти індивідуалізації покарання та досягненню його основної мети – виправлення особи правопорушника найкращими для нього методами та способами.

Особливу увагу привертає французький досвід використання інституту громадських робіт. Франція – це, мабуть, країна із самою розвинутою системою громадських робіт. Вони застосовуються до порушників правил дорожнього руху, до людей, які скоїли тяжкі злочини ненавмисно і вперше, а також до осіб, які багаторазово скоїли дрібні правопорушення. Громадські роботи не перевищують 240 годин протягом 18 місяців. Правопорушник прикріплюється до благодійної організації або наглядового органу, що фінансується з федерального або місцевого бюджету. Також у Франції громадські роботи можуть передувати тюремному ув'язненню, тобто правопорушник спочатку трудиться на благо суспільства, а потім відбуває покарання у в'язниці [10].

В.Н. Орлов зазначає, що в ст.131-3 КК Франції вказується, що покарання у вигляді роботи в суспільних інтересах відноситься до виправних покарань. Разом із тим, на його думку, варто погодитися з авторами, які стверджують, що праця в суспільних інтересах у Франції відноситься до покарань, що можуть бути призначені тільки в якості основних. Зазначене положення підтверджується власне змістом деяких норм КК Франції. Зокрема, у самій ст.131-3 КК Франції передбачаються додаткові покарання, отже, інші покарання цілком можна вважати основними. Крім того, у ст.131-9 КК Франції вказується, що „разом можуть бути призначені покарання, перераховані в статті 131-6, що позбавляють деяких прав або їх обмежують; вони не можуть бути призначені разом із покаранням у вигляді роботи в суспільних інтересах. Не можуть бути призначені разом із покаранням у вигляді роботи в суспільних інтересах і покарання у вигляді штрафу або штрафо-днів”.

КК Іспанії, розділяючи покарання в ст. 33 на суворі, менш суворі і невеликі, не вказує в жодній із груп громадські роботи. Разом із тим ч.5 ст.33 вказує, що громадські роботи можуть бути додатковими. Отже, громадські роботи можна вважати як основним видом покарання, так і додатковим. Дане положення також пояснюється тим, що такі види покарань, як штраф, арешт можуть бути замінені громадськими роботами. Стаття 39 КК Іспанії відносить громадські роботи до покарань у вигляді позбавлення прав [11].

Отже, для всіх європейських держав „сталі демократії” притаманна надзвичайна розпорошеність адміністративного деліктного законодавства. У Німеччині, наприклад, йдеться про положення близько тисячі федеральних законів, які містять склади порушень порядку. Ця кількість не враховує існування в кожній федеральній землі свого законодавства.

У Німеччині, Швейцарії, Бельгії, Італії та Португалії адміністративні делікти є різновидом карних діянь, які підпадають під дію загальних положень карних законів.

Правові системи інших держав (Австрії, Франції, Нідерландів, Іспанії, Греції) характеризуються відмежуванням адміністративного деліктного законодавства від карного, що виявляється в неможливості застосування до адміністративних деліктів і відносин, які виникають унаслідок їх вчинення, загальних положень карних законів.

Головним стягненням в адміністративному деліктному законодавстві всіх європейських держав є штраф. Крім штрафу, передбачена велика кількість інших стягнень. Тільки в Австрії і Швейцарії йдеться про можливість короткострокового позбавлення волі за вчинення адміністративного делікту. Додатковими стягненнями в певних країнах є позбавлення прав різного характеру. В окремих правових системах (Німеччини, Португалії) існує інститут додаткових заходів, які можуть застосовуватися незалежно від

накладення санкцій за порушення. Серед таких санкцій є конфіскація або арешт майна, яке було використано для вчинення порушення або отримано внаслідок його вчинення.

Таким чином, як видно з проведеного аналізу законодавства європейських країн, громадські роботи є різновидом „м'якого” карного покарання, яке призначається за карні проступки, не тяжкі злочини або порушення порядку. Тільки в Італії до особистих адміністративних заходів безпеки належить поміщення до сільськогосподарської колонії або будинку праці.

Відсутні громадські роботи як різновид адміністративного стягнення і в країнах пострадянського правового простору. Так, у Польщі обмеження волі як вид покарання за вчинення злочину полягає у встановленні судом одного з трьох обмежень, у тому числі – виконувати роботу, вказану особі судом [12, 71-75, 79].

Серед відмінних ознак покарання у вигляді обов'язкових робіт і порядку його застосування в зарубіжних країнах, що властиві лише окремим країнам, особливий інтерес представляють наступні:

- призначення обов'язкових робіт одночасно з деякими заходами кримінально-правового характеру, наприклад, з умовним засудженням або пробацією;
- продовження встановленої судом тривалості обов'язкових робіт;
- призначення обов'язкових робіт за проханням або за згодою підсудного;
- включення строку відбування засудженими обов'язкових робіт у законний стаж роботи;
- застосування обов'язкових робіт не тільки до осіб, які скоїли кримінальний злочин, але і до осіб, які скоїли кримінальний проступок;
- в особливих випадках одночасно з покаранням у вигляді громадських робіт вирок до не умовного тюремного ув'язнення до 30 днів.

Із перелічених особливостей застосування громадських робіт у зарубіжних країнах, на нашу думку, деякі можуть бути запозичені в українську правову систему з метою удосконалення правової регламентації та застосування громадських робіт як адміністративного стягнення. Зокрема, позитивним і доцільним є включення строку виконання особою громадських робіт як адміністративного стягнення в загальний стаж роботи. Особливо це буде актуальним для тимчасово непрацюючих чи безробітних громадян, адже таким чином посиляться виховний вплив на особу та її позитивна мотивація до суспільно-корисної праці. Можливе навіть оволодіння непрацюючою особою новою для неї професією з наступним працевлаштуванням вже на добровільних засадах.

Таким чином, можна зробити висновок, що громадські роботи є дуже влучною новелою серед видів адміністративного стягнення. По-перше, вони не пов'язані з ізоляцією особи від суспільства, а навпаки наближують особу до соціуму через суспільно корисну працю. По-друге, вони виховують в особи повагу до так званої „брудної” праці і не позбавляють можливості працювати за основним місцем роботи чи навчання. І, по-третє, громадські роботи є корисними для місцевої територіальної громади, адже є безоплатними і безумовно обов'язковими.

Досліджений позитивний досвід зарубіжних країн щодо правової регламентації та застосування громадських робіт до правопорушників дозволяє сформулювати конкретні пропозиції щодо удосконалення українського законодавства та юридичної практики в зазначеній сфері. Перспективи подальшого наукового дослідження даної теми є очевидними, адже адміністративне законодавство як України, так і зарубіжних країн, активно розвивається, здійснюється пошук оптимальних заходів адміністративної відповідальності, спрямованих не на покарання, а на виховання правопорушника та загальну превенцію. Тому

вивчення та науковий аналіз позитивного зарубіжного досвіду в зазначеній сфері потребують ґрунтовних досліджень з метою запозичення найкращого досвіду для українського законодавства та юридичної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орлов В.Н. Обязательные работы в современном уголовном законодательстве зарубежных стран / В.Н. Орлов // Современное гуманитарное знание о проблемах социального развития: Сборник научных трудов: у 2-х частях / [под ред. Е.Н. Шиянова, О.И. Лепилкиной]. – Ч. 2. – М. : Илекса, 2002. – С. 118–124.
2. Федоров І.О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України : [монографія] / І.О. Федоров. – Запоріжжя : ТОВ «ВПД Запоріжжя», 2006. – 144 с.
3. Коломоець Т.О. Виправні роботи як вид адміністративного стягнення за законодавством України: теорія, досвід та практика застосування : [монографія] / Т.О. Коломоець, І.О. Сквірський. – К. : Істина, 2008. – 184 с.
4. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: [монографія] / Д.М. Лук'янець. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с.
5. Коломоець Т.О. Виправні роботи як вид адміністративного стягнення за законодавством України: теорія, досвід та практика застосування : [монографія] / Т.О. Коломоець, І.О. Сквірський. – К. : Істина, 2008. – 184 с.
6. Салманова О.Ю. Адміністративні стягнення як засіб забезпечення безпеки дорожнього руху / О.Ю. Салманова / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2009_5/PB-5/PB-5_14.pdf
7. Орлов В.Н. Уголовное наказание в виде обязательных работ в современном зарубежном уголовном законодательстве / В.Н. Орлов // Труды юридического факультета СевКавГТУ : Сборник научных трудов. – Выпуск 1. – Ставрополь : СевКавГТУ, 2004. – 250 с.
8. Богатирьов І.Г. Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / І.Г. Богатирьов; Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2006. – 32 с.
9. Орлов В.Н. Уголовное наказание в виде обязательных работ в современном зарубежном уголовном законодательстве / В.Н. Орлов // Труды юридического факультета СевКавГТУ : Сборник научных трудов. – Выпуск 1. – Ставрополь : СевКавГТУ, 2004. – 250 с.
10. Кондратьева М. В России вводят альтернативные виды наказаний / М. Кондратьева / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gzt.ru/topnews/world/26855.html>
11. Орлов В.Н. Уголовное наказание в виде обязательных работ в современном зарубежном уголовном законодательстве / В.Н. Орлов // Труды юридического факультета СевКавГТУ : Сборник научных трудов. – Выпуск 1. – Ставрополь : СевКавГТУ, 2004. – 250 с.
12. Адміністративне деліктне законодавство: зарубіжний досвід та пропозиції реформування в Україні / [автор-упорядник О.А. Банчук]. – К. : Книги для бізнесу, 2007. – 912 с.